

Balkanlarda Azınlıklar Sorunu Mikro Miliyetçilik ve Türkiye

İrfan Kaya Ülger*

Son 10 yıl içinde Balkan yarımadasında daha önceden öngörülemeyen boyutlarda değişiklikler gerçekleşti. 1981 yılında Polonya kökenli Papa 2. Jean Paul'un Katolik dünyanın ruhani lideri seçilmesinin hemen ardından Polonya'da Dayanışma Sendikasının başlattığı grevlerin, Varşova Paktı'nın dağılmasının ilk adım olacağını, o tarihte hiç kimse tahmin etmiyordu. Polonya'da başlayan eylemler, yavaş yavaş hem kapsam olarak hem de coğrafi olarak, Orta ve Doğu Avrupa'nın diğer sosyalist ülkeler de etkilemeye başladı. 8 yıl süren bu dönemin ardından, 1989 devrimleri patlak verdi; Varşova Paktı üyesi sosyalist ülkelerle SSCB arasındaki organik bağ koptu. Kısa bir süre sonra da Yugoslavya, Soğuk Savaş yıllarının Batıya en yakın sosyalist ülkesi, kendini oluşturan Cumhuriyetlerin bağımsızlık ilanı ile parçalandı.

Etnik, dini ve kültürel bakımdan dünyanın en karmaşık bölgelerinden biri olan Balkanlar halen 1989 devrimlerinin yarattığı sarsıntı ile çalkalanıyor. Macaristan, Polonya, Çekoslovakya¹ gibi Orta Avrupa devletleri, yeni koşullarda yönünü Batıya çevirip, Batılı ekonomisiyasal örgütlenmeler içinde yer alma çabasına girerken, Balkanlardaki devletler, bir yandan parçalanma ve yeniden yapılanma, öte yandan

alevlenen etnik/dinsel sorunlara çözüm bulma arayışına girdiler.

Bu çalışma, Balkan coğrafyasında yer alan ülkelerin önde gelen aktüel sorunlarını irdeleme amacı taşımaktadır. Balkanların sınırının nereden başlayıp nerede bittiği tartışmalı olmakla birlikte, eski Yugoslavya ardılı devletlerle, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye'nin Trakya bölgesi, Bulgaristan ve Romanya'yı içine alan coğrafyanın Balkanları oluşturduğu genel kabul görmektedir. Bununla birlikte, uyardığı olumsuz çağrışımlar nedeniyle son dönemde Balkan kelimesi yerine, Güneydoğu Avrupa kelimesinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Burada öncelikle bölgenin aktüel sorunları, arkaplanları ile birlikte ele alınacak, ardından Türkiye'nin Balkan gelişmeleri karşısındaki resmi tutumu üzerinde durulacaktır. Kuşkusuz burada bölgeye genel bir bakış söz konusudur; bu nedenle bölgenin tüm sorunları yerine, azınlıklar, etnik sorunlar ve uluslararası toplumla bütünleşme çabası gibi belli başlıları üzerinde durulacaktır. Balkanlardaki diğer sorunlar da esasen bunların türevi niteliğindedir.

Azınlık Sorunları

Azınlık, basit bir tanımla, bir devlet içinde ülke nüfusunun geriye kalanına oranla, daha az olan grup demektir. Günümüz dünyasında

*Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi.

azınlıkların en karmaşık biçimde yer aldığı coğrafyalardan biri, belki de en başta geleni Balkanlardır. Bölgede, temelleri ortaçağlara kadar uzanan azınlık sorunları, Varşova Pak-tının ve Yugoslavya'nın dağıldığı yeni kon-joktürde daha bir alevlenmiş vaziyettedir. Bu durum doğallıkla dünyanın dikkatinin bölge üzerine odaklanmasına neden oluyor. 1990'la-rın ilk yarısına damgasını vuran Bosna iç sava-şının ardından, Balkanlar şimdi de çatışma-ların yer yer sürdüğü Kosova sorunu nedeniyle uluslararası toplumun gündemindedir. Balkan-larda, çatışma bünyesinde barındıran ihtilaflar vardır. Başlıcaları Bosna, Kosova, Epir, Ma-kedonya, Transilvanya ve Dobruca olarak sı-ralanan bu ihtilafların, tarihin bir mirası oldu-ğuna kuşku yoktur. Ortak olan nokta; bunların hemen hemen hepsinin doğrudan veya dolaylı bir şekilde azınlıklarla irtibatlı olmasıdır.

Bölgede bulunan tüm etnik gruplar ve ulus-lar, bir şekilde azınlık tanımı içine giriyorlar. Üstelik bu durum, salt bugüne özgü, yeni bir şey de değil. Balkanların minyatür bir örneği olarak eski Yugoslavya, azınlıklar mozayiki görünümü taşıyordu. Eski Yugoslavya'da, 1991 yılında dağılma öncesinde, hiçbir etnik grup çoğunluk oluşturmuyordu. En kalabalık grup olan Sırp, ülke genelinde yüzde 30'lar düzeyinde seyreden oranla azınlık konumun-daydı. Dağılma öncesinde Yugoslavya'yı oluş-turan 6 Cumhuriyetinden sadece Sırbistan'da çoğunluk olan Sırp, Bosna Hersek, Hırva-tistan, Slovenya, Makedonya'da azınlık olarak bulunuyorlardı. Sırbistan'a bağlı özerk bölgel-erden Voyvodina'da çoğunluk olan Sırpların Kosova'da genel nüfusa oranı, bugün olduğu gibi, yüzde 5-8'ler mertebesinde seyrediyordu.

Günümüzde Bosna Hersek, Makedonya, Romanya, Kosova ve Voyvodina gibi diğer ül-ke ve bölgelerin de değişen oranlarda azınlık sorunları var. Hatta kimi yerlerde, örneğin Ko-sova'da, azınlıkta bulunanların çoğunluk üzerin-de tahakküm kurması gibi 'aparteid'in² türevi sayılabilecek uygulamalara tanık olunuyor.

Nitekim uluslararası ilişkiler uzmanları da konunun bu boyutunun farkına vararak azınlı-ğın, "...bir ülkede toplumun geri kalanından be-lirgin bir biçimde farklı özellik gösteren ve ge-leneklere sahip olan ve bunları korumak iste-yen ve de hakim grup niteliği taşımayan grup"³ şeklinde tanımlamaktadırlar. Azınlığın daha geniş kapsamlı tanımı ise şu şekildedir:

"Etnik, dil ya da din yönünden bir takım özellikleriyle başkalarından ayrılan,ülke nüfusunun yarısından azını oluşturan, egemen grup içinde yer almayan, içinde yaşa-dığı ülke devletinin yurttaşı olan, kendi içinde dayanış-ması, özelliklerini sürdürme iradesi bulunan ve çoğun-lukla gerçekte (de facto) ya da hukuken (de jure) eşitlik arayan bir grup."⁴

Bu tanım esas alınarak, Balkanların fiili du-rumu incelendiğinde ortaya oldukça ilginç bir tablo çıkıyor. Bölge devletlerinde ve bir za-manların otonom bölgeleri olan Kosova ve Voyvodina'da yaşayanlar, bir şekilde azınlık tanımı içine giriyorlar. Sadece eski Yugoslav-ya Cumhuriyetleri değil, Balkanlardaki diğer ülkelerde azınlıklar bakımından karmaşık bir görünüm taşıyorlar. Resmi verilere göre, Bul-garistan'da azınlıkların genel nüfusa oranı yüzde 13,7 civarında. Bu rakamın yüzde 10'u-nu Türkler, geriye kalanını ise Romanlar⁵ ve bir diğer Müslüman azınlık olan Pomaklar o-luşturuyor. Arnavutluk'ta Yunanlılar, Roman-ya'da Macarlar en büyük azınlık grubunu mey-dana getiriyorlar. Nüfusunun yüzde 7.1'i Ma-car kökenli olan Romanya'da, geriye kalan 15 etnik grubun genel nüfusa oranı ise toplam yüzde 2'ler civarında seyrediyor.

Hiç kuşkusuz, azınlık sorunları bakımından eski Yugoslavya coğrafyası, yani Yugoslavya ardılı Cumhuriyetlerin fiili durumu, daha kar-maşık bir görünüm taşıyor. Birbirinden çok farklı yönelimi bulunan etnik/dini toplulukla-rın yüzyıllar boyunca içiçe varlığını sürdürdüğü bölge, günümüzde, Fransız devrimi ürünü mil-liyetçiliğin yeni bir dalgası ile karşı karşıya.

Bölgede hem tüm etnik grupları tatmin et-

mek, hem de istikrar sağlamak mümkün görünmüyor. Nitekim Tito yönetiminin son yıllarında başlayan etnik gerilimin, 1980'den sonra daha da tırmanması bunu göstermektedir. Dağılma öncesinde Sırlar, eski Yugoslavya'da en kalabalık etnik grubu oluşturuyor, ardından Hırvatlar ve daha sonra da ulus statüsü kabul edilmeyen Arnavutlar geliyordu. Boşnaklar, Karadağlılar, Slovenler ve Makedonlar, Tito Yugoslavya'sında ulus statüsü yönetim tarafından resmen kabul edilen diğer topluluklardı.⁶

Bunların dışında kalan etnik gruplar ise ülke nüfusunun yüzde 10'unu oluşturuyordu. Büyük çoğunluğu Sırbistan içinde yaşayan ve yönetim tarafından "milliyet" olarak isimlendirilenler Arnavutlar, Macarlar, Bulgarlar, Çekler, Çingenerler, İtalyanlar, Romenler, Rutenler, Slovaklar ve Türklerden oluşuyordu. Öteki ulusa ve etnik gruplar ise Avusturyalılar, Grekler, Yahudiler, Almanlar, Polonyalılar, Ukraynalılar, Ulahlar ve kendilerini Yugoslav olarak adlandıranlar şeklinde sıralanıyordu.

Tito döneminde yönetimin azınlıklara karşı daha hoşgörülü bir politika izlediğine kuşku yok. Bunun çok bilinen bir örneği de Suto Orizare kentidir. Makedonya'da 35 bin nüfuslu, tamamı Romanlardan oluşan bu kent, dünyanın her tarafında horlanan Romanlara, Tito yönetiminin tutumunu simgeliyordu.⁷

Ancak bu örneği genelleştirmek ne derece doğru? Çok çetrefil olmasının yanında, başta tanım olmak üzere, bir çok konuda kavramsal sıkıntıları bulunan azınlıklar için sihirli çözüm nedir? Kimileri, 1945 sonrası Yugoslavya'da bunun başarıldığını, Yugoslav azınlıklarının Tito döneminde (1945-1980) altın çağını yaşadığını iddia ediyor.⁸ Kuşkusuz eski Yugoslavya'nın politik yaşamında kimi alanlarda ulusların eşitliği prensibine riayet edildiğini teslim etmek gerek. Bununla birlikte işbaşında bulunduğu dönemde Tito'nun bir yandan Yugoslav halklarına ulusüstü bir Güney Slav (Yugoslav) kimliğini dayatması, öte yandan daha sonra parçalanmanın hareket noktasını oluşturacak

şekilde federe birimlere self-determinasyon hakkı tanınması, gerçekte Tito'nun ulus sorununda başarısız olduğunu gösteriyor.

1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra alevlenen azınlık sorunları, on yıl sonra, 1990'da Yugoslavya Komünist Partisi'nin 14. Olağanüstü Kongresinde partinin iktidar tekeline ve öncü rolüne son verilince yeni bir aşamaya girdi. Federe Cumhuriyetlerde etnik temelde çok sayıda milliyetçi parti kuruldu ve bu partiler, 1990 yılı içinde Sırbistan dışında kalan Cumhuriyetlerde seçimleri kazandılar. Federeyasyon için alarm zillerinin çalması anlamına gelen bu olayın ardından yeni kabineler kuruldu. Parlamentoların kararı ile Cumhuriyetlerde, önce egemenlik, ardından bağımsızlık ilan edildi. 1991 ortasında Hırvatistan ve Slovenya, ardından Kasım ayında Makedonya ve 1992 baharında da Bosna Hersek bağımsızlıklarını ilan etti. Cumhuriyet sınırlarının uluslararası sınır haline gelmesi, var olan azınlık sorunlarına yenilerinin eklenmesine neden oldu. Sırbistan ve Karadağ dışında kalan yerlerde, daha önce eski Yugoslavya döneminde ulus statüsünde olan Sırlar, azınlık konumuna düştüler. Hırvatistan'da Franjo Tudjman yönetimi, Kraljina bölgesinden ve Dalmaçya'dan Sırları sürüp çıkardı. Bosnalı Sırlar Bosna'yı bölmek için, anavatan Sırbistan'ın desteği ile seçimle işbaşına gelen Saraybosna yönetimine karşı ayaklandılar. Bir süre sonra Sırbistan'ın Bosnalı Sırlar ve Hırvatistan'ın da Bosnalı Hırvatlar lehine çatışmalara doğrudan/dolaylı iştiraki ile Bosna Hersek iç savaşı patlak verdi. Balkanlar, tarihin kaydettiği en kanlı çatışmalar birine sahne oldu.

1992 baharından 1995 sonuna kadar süren Bosna Hersek iç savaşında, çoğunluğu Boşnak olmak üzere 300 bin kişi hayatını kaybetti. Bir milyonun üzerinde mülteci, başta Almanya olmak üzere, dünyanın değişik ülkelerine yerleşti. 1995 sonunda ABD'nin arabuluculuğu ile imzalanan Dayton Barış Antlaşması ile silahların sustuğu Bosna Hersek şimdi sakin bir dönem yaşıyor. Ancak bugünkü statükonun

sürmesi, büyük ölçüde çokuluslu gücün görev süresiyle yakından ilintili. Önceleri UNPROFOR olarak adlandırılan, daha sonra ise adı sırasıyla IFOR ve SFOR olarak değiştirilen barış gücünün günün birinde bölgeden ayrılması, çatışmaların kaldığı yerden "start" alması anlamına gelecek.

Yugoslavya ardılı ülkelerden Makedonya'nın da önemli azınlık sorunları var. Bu ülkede nüfusun dörtte birini oluşturan Arnavut azınlık, Kosova ve Arnavutluk'taki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedir. Eski Yugoslavya'nın 1974 tarihli anayasası ile özerklik statüsü daha da genişletilen, kimi hakları bakımından Voyvodina ile birlikte, Federe Cumhuriyetlerle eşit statü kazanan Kosova, 1989 yılında Sırbistan Milli Meclisinin kararı ile özerkliğine son verilmesinden bu yana Balkanlarda kaynayan kazan görünümünde. 1991 yılında Kosova Parlamentosu'nun bağımsızlık kararının ardından fiilen işgal edilen Kosova'da İbrahim Rugova liderliği silahlı çatışma yerine tercihini pasif direnişten yana kullandı. Ancak 1997 başında ortaya çıkan ve etkinliği günden güne artan Kosova Kurtuluş Ordusu, silahlı mücadeleyi tek çıkış yolu olarak görüyor. Sırp güvenlik birimleri ile Kosova Arnavutları arasında çatışmaların aralıklarla sürdüğü bölgede halen uluslararası müdahale ve çözüm tartışmaları devam ediyor. Kosova'nın gelecekteki statüsü konusundaki belirsizlik tam olarak ortadan kalkmış değil.

Sırbistan'a bağlı bir başka özerk bölge iken, 1989 yılında Kosova ile birlikte bu statüsünü kaybeden Voyvodina'da ise sayıları 1991 yılında 500 bin olan Macar azınlığın yarıya yakını baskı nedeniyle yerlerinden ayrılarak Macaristan'a göçtü.

Sırlar, günümüzde, Sırbistan dışında kalan eski Yugoslav Cumhuriyetlerinde azınlıkta bulunuyorlar. Dayton anlaşması ile Bosnalı Sırların Bosna Hersek'de kazandığı ayrıcalıklı durum istisna kabul edilecek olursa, Sırlar

halen Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'da azınlıktalar. Makedonya ile Sırbistan arasında Makedonya'da kalan Sırp azınlıktan kaynaklanan anlaşmazlık, iki ülke arasında Arnavut karşıtlığı temelindeki yakınlaşma nedeniyle problem olmaktan çıktı.

Öte yandan Sırbistan'ın nüfusunun üçte birini Sırp olmayanlar oluşturuyor. Bunların içinde en kalabalık grup hiç kuşkusuz Kosova'da yoğun olarak bulunan Arnavutlar. İkinci sırada ise Voyvodina bölgesinde Macaristan'a mücavir alanlarda yoğunlaşan Macarlar alıyor. Ayrıca Sırbistan'ın Sancak bölgesinde sayıları 400.000'e ulaşan Boşnakları da Sırbistan içindeki önemli azınlık grupları arasında zikretmek gerek.⁹ Bosna iç savaşı sırasında önemli bir kısmı bölgeyi terkeden Boşnaklar, halen azınlık hakları mücadelesini sürdürüyorlar. Kosova'da nüfusun yüzde 5'ini oluşturan Sırlar, çoğunlukta olan Arnavutlar üzerinde baskı kurmuş durumdalar.

Hırvatların, Hırvatistan dışında en yoğun buldukları yer, Bosna Hersek. Bu ülkede yaşayan Hırvatların genel nüfusa oranı yüzde 17'ler mertebesinde. Hırvatlar ayrıca yüzde 2 oranında Slovenya'da bulunuyorlar. Sırların "Büyük Sırbistan" ülküsüne benzer şekilde Hırvatların da bir ütopyası var: Büyük Hırvatistan. Franjo Tudjman yönetimindeki Hırvatistan, günün birinde Bosnalı Hırvatların bulunduğu toprakları ilhak ederek bu emelini gerçekleştirmek, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Alman koruması altında kurulan "Ustaşa Devleti"ni yeniden canlandırmak istiyor. 1991 yılında Miloseviç ile Tudjman arasında Bosna'nın ikiye bölünmesi amacıyla yapılan görüşmeler, başka konulardaki anlaşmazlık nedeniyle sonuçsuz kalmıştı.

Bosna Hersek'de 1991 yılında nüfusun yüzde 44'ünü oluşturan Boşnaklar, ülkelerinde azınlıktalar. 1995 Kasım ayında imzalanan Dayton anlaşmasının hemen ardından yapılan seçimlerde sandıktan Boşnak lider Aliya İzzetbe-

goviç'in çıkması, Boşnakların savaş yıllarında yaşanan göçlere ve kayıplara rağmen, Bosna Hersek'teki ağırlıklarının devam ettiğini gösteriyor.

Yunanistan'da bulunan azınlıkların başlıcaları Türkler, Arnavutlar, Makedonlar ve Ulahlar olarak sıralanıyor. Daha çok Batı Trakya'da yoğunlaşan Türklerin sayısı yaklaşık 130 bin kişi¹⁰ ve bunlar anlaşma ile tanınan azınlık haklarına Yunan hükümetinin riayet etmemesi nedeniyle büyük sıkıntı yaşıyorlar. Arnavut ve Makedon azınlık, genelde anavatan sınırlarına mücavir alanlarda yoğunlaşmış. Dağlık bölgelerde bulunan Ulahlar, Türklerin ardından asimilasyona en iyi dayanan etnik topluluk olarak tanınıyor. Günümüzde 10 milyon 500 bin olan Yunan nüfusunun yaklaşık yüzde 4'ünü azınlıklar oluşturuyor.¹¹ Resmi verilerde ise azınlıkların sayısı daha az gösteriliyor, hatta azınlık bulunmadığı iddia ediliyor. Azınlık mensupları bazı durumlarda daha geniş haklardan yararlanmak için azınlık kimliğini gizleme yolunu da seçebiliyorlar. Hem Yunan makamlarının ülkede azınlık bulunmadığı şeklindeki iddiaları, hem de azınlıkların bir takım haklardan yararlanmak için kimliğini açıkça deklare edememesi, Yunanistan'da azınlıkların sayı olarak bilinmemesi sonucunu doğuruyor. Örneğin daha çok dağlık bölgelerde yaşayan Ulahlar'ın sayısı tartışmalı.

Balkanlarda azınlık sorunları nedeniyle geçmişte büyük çalkantı yaşayan devletlerden biri de Bulgaristan. Bu ülkede bulunan Türkler, eski rejim zamanında kimliklerini inkara ve Bulgar isimlerini almaya zorlanmışlardı. Bulgaristan'da Theodor Jivkov rejiminin yıkılıp parlamenter sisteme geçilmesi ile birlikte, en büyük azınlık grubunu oluşturan Türklerin durumunda da değişiklik oldu. Günümüzde en büyükleri Haklar ve Özgürlükler Hareketi olmak üzere, Bulgaristan Türklerinin bu ülkede faaliyet gösteren 3 siyasal partisi var. Bulgaristan'da genelde Yunan sınırında yoğunlaşan Müslüman Pomaklar, ikinci büyük azınlık grubunu oluştururlar. Makedon azınlığın sayısı ise

200.000'in üzerinde seyrediyor. Ayrıca Bulgaristan'da daha önce göçebe hayatı yaşayan Romanlar, yeni dönemde bir yandan yerleşik hayata geçme, öte yandan kendilerini deklare etme çabası içerisinde. Sayılarının 600.000'e ulaştığı söylenen Romanlar, kendi aralarında iki gruba ayrılıyorlar. Müslüman Romanlar kendilerini daha çok Türklere yakın kabul ediyor ve siyasal tercihlerini Haklar ve Özgürlükler Hareketi lehine kullanıyorlar. Buna karşılık Hristiyan Romanların Demokratik Rom Birliği adlı teşkilatı, Demokratik Güçler Birliğini destekliyor. Bulgaristan'da ayrıca 20.000 Ermeni ve daha az sayıda Yahudi azınlık bulunuyor.¹²

Monolitik baskıcı sistemin en fazla ayakta kaldığı Arnavutluk'ta ise azınlık sorunları din kökenli. Ülkede yaşayanlar arasında temel ayırım dine dayanıyor. Arnavutluk'ta nüfusun yüzde 70'i Müslüman, yüzde 30'u ise Hristiyan'dır. Hristiyan Arnavutların yüzde 17'sini Ortadokslar, yüzde 10'unu ise Katolikler oluşturur. Ülkede bulunan en önemli etnik azınlık, Yunanistan sınırı boyunca yoğun olarak bulunan Yunanlılardır. Sayıları 57 bin olan Arnavutluk Yunanlıları, bu ülke ile Yunanistan arasında önemli bir anlaşmazlık konusudur. Yunanistan, ülkede bulunan Ortadoks Arnavutların da Yunan olduğunu iddia etmekte ve bunların yaşadığı bölgeler üzerinde hak iddiasında bulunmaktadır. 1965 yılında Yunanistan'ın Arnavutluk sınırında açılan Kuzey Epir anıtı, bu iddianın en somut kanıtını oluşturuyor.¹³

Arnavutluk'da bulunan bir diğer etnik azınlık ise Makedonya sınırında bulunan Makedonlardır. Bunların sayısının 20 bini geçtiği tahmin edilmektedir.

Yükselen Milliyetçilik

Balkan ulusları, iki kutuplu sistemin yıkılmasının ardından şimdilerde yeniden milliyetçilik rüzgârının etkisine kapılmış görünüyorlar. Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının son döneminde ulus-devlet o-

luşturma işlevi çerçevesinde imparatorlukların toprak bütünlüğünü tehdit eden milliyetçilik, Soğuk Savaş sonrası yeni koşullarda birbirinden çok farklı yönelimlere kapı aralamaktadır.

Bir ara dönem olarak adlandırılabilir 70 yılın ardından Balkan ulusları, şimdi yeniden 1911—1912'lerin defterlerini karıştırıyorlar. Eski hesaplar, günümüzde Balkan uluslarının politik yönelimlerini doğrudan etkiliyor. Bunda rol oynayan temel faktör ise, hiç kuşkusuz, çoğu durumda Balkanlarda kurulan devletlerin ülke sınırlarının, milletlerin kültürel ve coğrafi sınırları ile örtüşmemesidir. Millet ile devletin sınırları arasında var olan bu farklılık, Balkan devletlerinin günümüzde dış politik yönelimlerinde açık biçimde kendini göstermekte ve etkin şekilde kullanılmaktadır.

Bulgar milliyetçiliğinin ölküsü "Büyük Bulgaristan"a ulaşmaktır şeklinde. İşbaşında bulunan hükümetin bu yönde somut çaba gösterdiğini her zaman ortaya koymak mümkün olmasa da, milliyetçi grupların yer yer kimi kademelerde yönetim üzerinde etkili oldukları gözlemlenmektedir.

Bağımsızlığını yeni kazanmış olan Makedonya, irredentizmin hem öznesi hem nesnesi olan bir ülke. Yugoslavya'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesinin hemen ardından Yunanistan'ın isim itirazı ile karşılaşan, bu nedenle uzun bir süre tanınma sorunları yaşayan Makedonya, BM'ye ancak "Eski Yugoslavya Makedonyası" adıyla üye olabildiği. Yunanistan'ın bu itirazının temelinde, 7. sırada kurulan Makedon Devleti'nin sınırlarının Ege Makedonya'sını kapsamasından dolayı, bugünkü Makedonya'nın ülkesel taleplerde bulunabileceği kaygısı yatmaktadır. Gerçekten de bugünkü Makedonya, tarihsel Makedonya topraklarının "Vardar Makedonyası" olarak bilinen bölgesidir. Yunanistan'daki Ege Makedonya'sı ile Bulgaristan sınırları içinde kalan Pirin Makedonya'sı bu tarihsel coğrafyanın diğer bölümleridir. Hem Yunanistan'da hem de Bulga-

ristan'da, sayıları tartışmalı da olsa, Makedon azınlık yaşamaktadır. Bu nedenle anılan ülkeler, Makedonya Cumhuriyeti'nin azınlıklara ve tarihsel Makedonya topraklarına dayanarak ülkesel taleplerde bulunmasından kaygı duyuyorlar.

Kökenleri İlliryyalılara kadar giden Makedonlar, etnik bakımdan diğer Güney Slav uluslarından farklıdır. Tito döneminde ayrı ulus kimliği kabul edilen Makedonların, hem 1918 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olarak kurulan ve 1941 Alman işgaline kadar devam eden Birinci Yugoslavya'da, hem de 1945 sonrasının Sosyalist Yugoslavya'sında, dikkat çeken bariz özelliklerinden biri, güçlü bir milliyetçi akımı bünyelerinde barındırmalarıydı. 1991 sonrası evrede Makedon milliyetçiliği, dışarıda Sırp, içeride ise nüfusun dörtte birini oluşturan Arnavut karşıtlığını kullanmıştır.

Makedonya, günümüzde, bir yandan toprak bütünlüğünü koruma, öte yandan tarihsel mirasa sahip çıkma niyetinde. Makedon anayasasında 1989 yılında yapılan değişiklik altında bunu simgelemektedir. Daha önceden, "Makedon, Arnavut, Türk ve diğer etnik grupların Cumhuriyeti" olarak tanımlanan Makedonya, anılan değişiklikten sonra "Makedonların ve diğer halk ve etnik grupların Cumhuriyeti" oldu.¹⁴

1989 ortasında Makedon liderliği çok partili yaşama geçme kararı aldı. Özellikle Yugoslavya Komünist Partisinin iktidar tekeline ve öncü rolüne son verilen 1990 Ocak ayından sonra çok sayıda siyasal parti kuruldu. Tüm Makedonları bir çatı altında toplamak isteyen irredentist Makedon milliyetçiliği ile ayrılıkçı Arnavut milliyetçiliği, bu değişikliğin ardından politik arena- da siyasal parti olarak yerlerini aldılar. 1990 Şubat ayında bir grup aydın tarafından Pan-Makedon Harekatı (MAAK) adıyla bir siyasal parti kuruldu. Genişlemeci bir eğilim taşımamasına rağmen, partinin daha baştan Bulgaristan'daki Makedon örgütleri ile organik ilişkiler içine girmesi dikkat çekti. Partinin öncülüğünde Makedonya'nın değişik kentlerinde Arnavutluk,

Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Makedonlara yapılan baskıları kınamak için gösteriler düzenlendi.

Haziran ayında ise daha aşırı eğilimli Makedonya Ulusal Birliği İçin Demokratik Parti (MBDP) kuruldu. İç Makedonya Devrimci Örgütü'nün (IMRO) bir uzantısı olan bu partinin kuruluş kongresinde "diaspora"da yaşayan Makedonlar da hazır bulundular.

Sırbistan'da olduğu gibi Makedonya'da da milliyetçilik, Arnavut karşıtı tutumu ile dikkat çekti. Makedonya Arnavutlarını siyasal yaşamda temsil eden Demokratik Refah Partisi, Makedonlar tarafından Kosova Demokratik Birliği'nin uzantısı olmakla suçlanıyordu.

Tıpkı Makedon milliyetçiliğinin tüm Makedonları tek bir çatı altında toplamak için Pirin ve Ege Makedonya'sında hak iddia etmesi gibi, Bulgar ve Yunan milliyetçiliği de Büyük Bulgaristan ve Büyük Yunanistan projeleri için Makedonya'ya "açılmak" istiyorlardı. Sırp milliyetçilerinin Makedonya'yı "Güney Sırbistan" olarak kabul etmesi, sorunu daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz hale getiriyor.¹⁵

Makedonya'da yaşayan Arnavutlar 1991 Ağustos ayında kendi aralarında bir referandum yaptılar. Yönetim tarafından yasadışı kabul edilen referandumda, katılımcıların yüzde 99'u otonomi lehine oy kullandı.¹⁶ Ortaya çıkan tablo, Makedonya Arnavutlarının bağımsızlık, en azından otonomi peşinde olduklarını simgeliyordu. 1992 Nisan ayında Üsküp kentinde bir gösteri düzenleyen Arnavutlar, Makedonya'nın uluslararası toplum tarafından tanınmasının ön şartı olarak, Arnavutlara ulus statüsü verilmesini istediler.

Balkanlarda milliyetçiliğin derinden etkilediği bir başka ulus Arnavutlardır. Arnavut milliyetçiliğinin merkezi olan Arnavutluk, 1945'den 1985 yılına kadar monolitik ve tek tip bir idare altında kaldı. 1985 yılında Enver Hoca'nın ölümünün ardından, 1992 yılına kadar hâlefî Ramiz Alia tarafından yönetildi. 1992'de

parlamentar sisteme geçen Arnavutluk'ta yapılan ilk demokratik seçimleri Sali Berisha kazandı. Yarım asra yakın süren kapalı sistemden piyasa ekonomisine geçişin yarattığı sıkıntıları aşamayan yönetim, bir süre sonra ısrarla karşılaştı. Yer yer çatışmaların yaşandığı ara istikrarsızlık döneminin ardından yapılan seçimleri eski komünistlerin adayı Fatos Nano kazandı. Geçen Sonbahar'da Nano'nun da görevden ayrıldığı Arnavutluk'ta halen sular tam olarak durulmuş değil. İçeride din/ mezhep temeline dayanan bölünmenin aşılması, Arnavutluk için herşeyin rayına oturması anlamına gelmeyecek. Çünkü "diaspora" Arnavutlarından kaynaklanan sorunlar bu ülkeyi doğrudan etkilemektedir. Kosova ve Makedonya Arnavutlarını da içine alacak "Büyük Arnavutluk" projesinin mevcut koşullarda pratiğe aktarılması mümkün görünmüyor. Ancak mevcut konjonktürün hem irredentist Arnavut milliyetçiliğini, hem buna tepki duyan Makedon ve Sırp milliyetçiliklerini körüklediğine kuşku yok.

Gerçekten de Makedon yönetimi, Kosova olayları karşısında sınırları içinde bulunan yerel Arnavutları kontrol etmekte zorlanıyor. Sırp lar ise Kosova'da bağımsızlığının bir adım öncesi olarak algıladıkları otonomi ve kurucu cumhuriyet seçeneklerine karşı çıkıyorlar. Sırp milliyetçiliğinin Kosova'ya ilişkin tezleri ise üçe ayrılıyor. Bunların başında Kosova'nın Sırp ların anavatanı olduğu düşüncesi yatıyor. İkinci olarak Sırp lar, bölgedeki demografik yapının Osmanlı döneminden bu yana planlı bir şekilde değiştirildiğini, Sırp ların anavatanda azınlık durumuna düşürüldüğünü, anavatanın fiilen işgal edildiğini öne sürüyorlar. Bu düşüncenin bir doğal yansıması olarak, Sırp milliyetçiliği bölgede bugünkü statükonun değişmesine karşı çıkıyor. Sırp lar göre, Kosova sorunu Sırbistan'ın iç meselesidir ve Arnavutlar için hiçbir şekilde self determinasyon hakkında söz edilemez.¹⁷

Balkanların yakın tarihine damgasını vuran Sırp milliyetçiliği, her ne kadar kolu kanadı kırılmış olsa da, hâlâ canlılığını koruyor. Karadağ ve Sırbistan'dan oluşan Yeni Yugoslav-

ya yönetiminin dış politikasında Sırp milliyetçiliğinin derin izlerini görmek mümkün. Günümüzde Sırp milliyetçiliği, Hırvatistan'ın Krajina bölgesinde yaşayan ve 1995 yılında Franjo Tudjman tarafından önemli bir bölümü sürülerek çıkarılan Hırvatistan Sırpı ve Bosnalı Sırpılarla da yakından ilgilenmektedir. Büyük Sırbistan düşüncesinin iki ayağından birincisi, tüm Sırpıların tek bir Sırp devleti içinde toplanmasını, ikincisi ise Sırpıların yaşadığı tüm toprakların Sırp devletine dahil olmasını öngörmektedir.¹⁸

Balkan devletlerini doğrudan etkileyen başka milliyetçi akımlar da hiç kuşkusuz var. Ancak onların etkinliği Arnavut, Makedon ve Sırp milliyetçiliği boyutlarında değil. Balkanlarda milliyetçiliği besleyen en önemli faktörlerden birinin, devlet ile milletin sınırlarının bu coğrafyada kesişmemesi olduğuna yukarıda değinilmişti. Gerçekten de bölgede büyük idealleri olan pek çok milliyetçi akım var. Bunların her biri, 19 asırdan bu yana ulus devlete ulaşma çabasında. Ancak bu hedefe ulaşıp ulaşılmayacağını veya ne zaman ulaşılabileceğini kestirmek güç. Hegel, bir eserinde "uluslar nihai hedeflerine ulaşmaya, yani bir ulus devlet oluşturuncaya kadar aradan çok uzun bir tarihsel dönem geçmiş olabilir"¹⁹ diyor. Balkanlarda milliyetçilik, ulus devlet modelini yakalayanlar kadar, bunu bir bir ütüpya olarak benimseyenler bakımından da canlılığını koruyor ve bölgenin politik yaşamına damgasını vuruyor.

Uluslararası Toplumla Bütünleşme Çabaları

Balkanların Soğuk Savaş sonrası evrede bir önemli sorunu da yeni dünya koşullarına uyum sağlamak. Balkan ülkeleri, bir yanda NATO, öte yanda AB genişlemesi içinde yer almak, Avrupa-Amerika merkezli örgütlere aktif olarak katılmak istiyorlar. Bu isteğin temelinde demokratik rejimi ve ekonomik dönüşümü sağlamak, toprak bütünlüğünü korumak gibi düşünceler var. Avrupa-Amerika merkezli kurumlara katılma isteği, Balkan ülkelerinin

bazılarında, etnik sorunların çözümü ve yumuşatılması sürecini başlatan bir işlev görebiliyor. 1989 yılında Türkiye ile Bulgaristan'ı savaşın eşiğine getiren Türk azınlık meselesinde rejim değişikliğinin ardından alınan mesafe; Romanya'nın Transilvanya'da yaşayan Macar azınlık için uzlaşmacı bir çizgiye gelmesi ve 1997 yılında Azınlıklar Sözleşmesini imzalaması, bu genel eğilimin tipik örneklerini oluşturuyor. Keza zaman zaman alevlenen Romanya ile Bulgaristan arasındaki Güney Dobruca sorununda da benzer bir etki sözkonusu. Romanya'da 1990'ların başlarında Güney Dobruca'nın yeniden anavatana katılması çağrılarının birdenbire artması bu ülke ile Bulgaristan arasında, Varşova Paketi'nin ortadan kalktığı koşullarda silahlı bir çatışma yaşanabileceği kaygısı yaratmıştı. 1991 Aralık ayında Romanya Cumhurbaşkanı'nın Antonesko'nun, Güney Dobruca'yı Bulgaristan'a bırakan 28 Haziran 1913'deki anlaşmanın artık geçersiz olduğu şeklindeki açıklaması, eski Yugoslavya dışında kalan yerlerde de sıcak çatışma olabileceği ihtimalini gündeme getirmişti. Ancak bu beklentiler gerçekleşmedi; hem Romanya, hem Bulgaristan, sınırın her iki yanında yaşayan azınlıklara karşılıklı biçimde kimlik, dil, din, kültür, eğitim ve siyasal yaşama katılma haklarını tanıdılar. Azınlıklar Sözleşmesini Romanya 1996'da, Bulgaristan ise 1997 yılında imzaladı.

Başka Balkan ülkelerinde de benzer yönde çabalar var. Bu tutumun gerisinde yatan düşünce ise son derece net: Yeni dönemde Balkan devletleri Avrupa-Amerika merkezli uluslararası örgütlere katılmak, uluslararası toplumla bütünleşmek istiyorlar. Visegrad ülkeleri olarak da anılan Orta Avrupa'nın eski Sosyalist ülkelerinden başlayarak NATO'nun Balkanlara doğru genişleme niyeti; Avrupa Birliği'nin buna paralel bir seyir takip eden ve 1997 Lüksemburg zirvesinde netleşen genişleme halkaları, yeni dönemde kimi Balkan ülkelerinin çabalarının sonuçsuz kalmayacağını gösteriyor. Lüksemburg zirvesinde Bulgaristan ve Romanya'dan genişlemenin ikinci halkasındaki ülkeler olarak söz edilmesi, anılan ülkelerde

Avrupa ile bütünleşme ve Balkanlıktan kurtulma sevinci yarattı.

Eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden Slovenya ve Hırvatistan ise, başından beri kendilerini Balkanlardan uzak tutan, Avrupa'ya ait gören bir tutum içerisindedir. Slovenya ile AB arasında tam üyelik müzakereleri, 1998 Mart ayında başladı. Hırvatistan, Krajina Sırplarına karşı giriştiği etnik temizlik nedeniyle 1997 yılında Avrupa Konseyi üyeliğinden ihraç edildi.

Bosna Hersek'de ise belirsizlik var; 1995 sonunda imzalanan Dayton Antlaşması ile tesis edilen barış devam ediyor.

Sırbistan'da işbaşında bulunan yönetimin tutumu nedeniyle bu ülkenin uluslararası toplumla kısa vadede kaynaşması ve Batılı örgütler içinde yer alması mümkün görünmüyor. AB genişleme stratejilerinde adı zikredilmeyen ülkelerden Arnavutluk ve Makedonya, daha çok ABD ile yakın işbirliği içinde bulunuyor.

Öte yandan Balkanlarda bölgesel düzeyde işbirliği çabaları devam ediyor. Ekonomik işbirliği ile başlayan süreç yeni koşullarda, Avrupa merkezli örgütlenmelerle çeşitlilik ve zenginlik kazanmış durumda. Fransa'nın Aralık 1995'te Paris Barış Konferansı'nda ABD'nin Dayton Antlaşması ile güçlendirdiği Bosna barışını takviye için başlattığı ve "istikrar, iyi komşuluk ve diyalog için danışma" öngören Royaumont Süreci bunun bir örneğidir. Daha çok siyasi haklara ilişkin konuları düzenleyen bu süreci, ekonomik boyutları ile tamamlayan bir diğer çaba, 5-6 Aralık 1996'da Cenevre Toplantısında Güneydoğu Avrupa Ekonomik İşbirliği İnişyatifi adıyla kurumsallaştı. Oturmuş teşkilat yapıları bulunmayan bu örgütler, Balkan devletleri tarafından bir yandan AB, NATO gibi uluslararası örgütlere iltihak için bir sıçrama tahtası olarak algılanmakta, öte yandan Balkanların gerçeği olarak beliren etnik ve sınır ihtilaflarına yeni açılımlar getirmesi umulmaktadır.

Yeni dönemde Balkanları derinden etkile-

me potansiyeli olan başka yönelimler de var. Rusya'da zaman zaman Slav birliği projesini diriltmeyi öngören sesler yükseliyor. Slav kökenli uluslar arasında işbirliğinin boyutlarını genişletmeyi amaçlayan bu projenin geçmişi Çarlık dönemine kadar uzanıyor. Sırlar, Hırvatlar, Slovenler ve Bulgarlar, Slav dünyasının güney kanadına mensup. Polonyalılar, Çekler ve Slovaklar Batı Slavları; Ruslar, Ukraynalılar ve Belaruslar ise Slav dünyasının Doğu kolunu oluşturuyorlar.

Etnik bakımdan Slav olan Boşnaklar ise 15 yüzyılda İslamı benimsedikleri için bu projenin dışında kalıyor. Gerek Rusya'nın istikrarsızlığı, gerek Balkan ülkelerinin günden güne çetrefil hale gelen ekonomik ve siyasi sorunları, Slav Birliği düşüncesinin kuvveden fiile geçmesini engelliyor. Bununla birlikte, zaman zaman bu düşüncenin türevi sayılabilecek dayanışma hareketlerine Balkanlarda tanık olunabiliyor. Bosna Hersek ve Kosova olayları, belli kriterler çerçevesinde, bu görüşü teyit ediyor.

Balkanları içine alan bir diğer yönelim ise din kökenli. Hristiyan dünyasının iki büyük mezhebi olan Ortadoksluk ve Katolikliğin sınırları, Balkanlarda birbirinden ayrılıyor. M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölünmüş; şimdiki Bosna Hersek-Hırvatistan sınırı, uzunca bir süre, Katolik Batı ile Ortadoks Doğu'yu birbirinden ayırmıştı. Günümüzde de din boyutlu ayırmda bu fay hattı varlığını koruyor. Bosna Hersek'in doğusunda kalan ülkeler Ortadoks, batıda kalanlar ise Katolik mezhebinden. Hırvatlar ve Slovenler Katolik. Bu hattın doğusunda kalan ülkelere biri olan Romanya'nın ise özel bir durumu var. Romenler hem Katolik hem de Latin kökenli bir ulus. Hattın batısında kalan uluslar ise İstanbul merkezli Ortadoks öğretilerini benimsiyorlar. 1453 yılında İstanbul'un Türklerin eline geçmesi, Hristiyan dünyadaki bu ayrımı ortadan kaldırmadı. Geniş dini özgürlük kazanan Fener Rum Patriği, herhangi bir kısıtlama ile karşılaşmadan faaliyetlerine devam etti. Ortadoks dünya-

nın liderliği nedeniyle Çarlık Rusyası döneminde Moskova ile İstanbul Fener Patrikhane-si arasında yer yer tartışmalar yaşandı ve günümüzde anlaşmazlık devam ediyor. Yunanistan'ın bu çerçevede spesifik bir konumu var. Etnik bakımdan Slav kökenli olmayan Yunanistan, Rusya ile yakınlaşma ve işbirliğini etnisite yerine, din/mezhep çerçevesine oturtmayı amaçlıyor.

Türkiye'nin Balkan Politikası

Aynı zamanda bir Balkan ülkesi olan Türkiye, bölgedeki gelişmeleri yakından izlemekte, uzun bir süreden beri bölge ülkeleri ile ilişkilerini iyi komşuluk ve dostluk temelinde sürdürmektedir. Balkan ülkelerinin toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına ve egemenliğine saygı, Türkiye'nin bölgeye karşı resmi politikası olarak belirmekte; Balkan ülkeleri ile ilişkiler bu temel üzerine oturmaktadır.

Balkanların eski alist ülkelerinin demokratikleşmesini ve piyasa ekonomisine geçmesini olumlu bir adım olarak değerlendiren Türkiye, bölgedeki kimi ülkelere, bu çerçevede mali ve teknik yardım sağlamaktadır. 1992 yılında kurulan TİKA'nın ilgi alanında, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin dışında, Balkan ülkelerinin de yer alması, örgüt yapısı içinde Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, Moldova masalarının bulunması bunu kanıtlamaktadır.²⁰

Türkiye'nin Balkan ülkelerinden Yunanistan ile bir düzineye yakın sorunu olduğu, bunların kıta sahanlığından, fir hattına, adaların silahlandırılmasına, Batı Trakya sorununa ve Fener Rum Patrikhanesine kadar uzandığı bilinmektedir. Bulgaristan-Türkiye ilişkilerinde ise 1989 yılı sonunda Thodor Jivkov rejiminin yıkılmasının ardından, daha önceden öngörülecek boyutta gelişme kaydedilmiş; "Dostluk ve İyi Komşuluk"tan "Güvenlik Antlaşması"na kadar uzanan bir dizi antlaşma imzalanmıştır.

Arnavutluk, Romanya ve Makedonya, Balkanlarda Türkiye'nin "Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması" aktettiği diğer ülkeler-

dir. Türkiye, anılan ülkelerin reform sürecine imkanları ölçüsünde destek vermektedir.

Balkanların eski hakimi Osmanlı Devleti'nin mirascısı olarak Türkiye, Yugoslavya'daki krizi başından beri yakından takip etmiştir. 6 Şubat 1992'de bir ayırım yapmadan eski Yugoslavya'dan bakiye kalan Cumhuriyetlerin bağımsızlığını tanımış ve anılan ülkelerde diplomatik ilişkiler, 22 Ağustos 1992'de resmen başlamıştır.

Türkiye'nin 1992 baharında başlayan ve 1995 sonuna kadar süren Bosna iç savaşındaki resmi tutumu ise, Sırp saldırılarını durdurmak için uluslararası toplumu harekete geçirme yönünde çaba sarfetme olarak özetlenebilir. Bu çerçevede Türkiye, önde gelen Batılı ülkelerle ikili düzeydeki temasların yanında NATO, BM, İslam Konferansı Teşkilatı ve AGIT çerçevesinde girişimlerde bulunmuş; Sırp saldırılarının, uluslararası toplumun kollektif hareketi ile önlenmesi için çaba göstermiştir.

Türkiye ayrıca 1995 Kasım ayında imzalanan Dayton Antlaşması ile oluşturulan barış gücüne de, Bulgaristan ve Yunanistan gibi kimi ülkelerin muhalefetine rağmen asker vermiştir. Bosna iç savaşının tüm hızıyla devam ettiği koşullarda ise Türkiye, ikili temaslar sonucu Boşnaklarla Bosnalı Hırvatların yeniden bir araya gelmesine önayak olmuş, taraflarla yapılan bir seri görüşmenin ardından Bosnak-Hırvat Federasyonu oluşturulmuştur.

Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti ile de diplomatik ilişkilerini sürdüren Türkiye, Kosova sorununda ihtiyatlı bir tutum belirlemiş; soruna "Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü" ve "anayasal sınırlar" içinde çözüm bulunmasını önermiştir. Kosova'nın 1974 anayasasından kaynaklanan kurucu cumhuriyet statüsü kazanma şeklindeki seçeneklere ise Türkiye, beklentilerin tersine sessiz kalmıştır.

Türkiye, Balkan devletlerinin Avrupa-Amerika kökenli uluslararası örgütlerle işbirliği

çabalarını yakından takip etmekte ve desteklemektedir. Balkan devletlerinin Avrupa Birliği ve NATO'ya katılımını olumlu bir gelişme olarak değerlendiren Türkiye, ayrıca bölgesel işbirliğinin hayati önemde olduğu görüşündedir. Türkiye'nin resmi görüşüne göre, birbiriyile çelişkili gözükken bu iki zıt yöndeki eğilim gerçekte birbirini bütünlemektedir.²¹ Balkanlardaki etnik sorunlar, azınlıklardan kaynaklanan sorunlar, ancak diyalog ve ortak hedeflere yönelme yolu ile çözümlenebilir. Bölgesel işbirliği bir yandan güvenliğe katkı sağlayacak, öte yandan bölgenin ekonomik kalkınmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç

İçinde bulunduğumuz dönemde, Balkan ülkelerini derinden etkileyen sorunlar içinde ilk sırada hiç kuşkusuz azınlıklar gelmektedir. Etnik, dinsel, kültürel, tarihsel bir çok boyutu bulunan azınlık sorunları, yeni konjonktürde bir yandan milliyetçiliği alevlendirerek Balkanlarda yeni çatışmalara neden olmakta, öte yandan bölge ülkelerinin dış politikasına doğrudan veya dolaylı olarak yön vermekte, bölgesel işbirliğini ve bölge ticaretini etkilemektedir.

Bölgenin temelleri çok eskilere giden bu kronik sorunu, temelde milletlerin sınırları ile devlet ülkesinin sınırlarının uyumlu olmamasından kaynaklanmaktadır. Balkan coğrafyasındaki devlet ülkelerinin genelde üzerinde yaşadıkları milletlerin coğrafi ve o-kültürel sınırları ile örtüşmediği açıktır. Çokuluslu imparatorluklar döneminde sorun yaratmayan bu durum, mikro milliyetçiliğin, ulus devlet oluşturma çabasının yeniden alevlendiği mevcut koşullarda "bir Balkan klasiği" olarak su yüzüne çıkmıştır. Bölgedeki diğer anlaşmazlıkların ve ihtilafların, gerçekte bu temel sorunun bir yansıması olduğunu söylemek mümkündür.

Balkan coğrafyasında 1990'ların başında meydana gelen siyasal değişiklikler, bölge ülkelerinin asrın sonunda yeniden ulus devleti keşfetmesine neden olmuştur. Varşova Paketi'

nın ve SSCB'nin dağılması, ardından Yugoslavya'nın sorunlu bir şekilde parçalanması, bölgedeki devletler içinde yaşayan halkların, o zamana kadar konjonktür nedeniyle baskı altında olan ulusal duygularını kamçulamış ve Balkan halkları, ulus devlet oluşturma sürecinde miliyetçiliğe sihirli bir ideoloji olarak sarılmışlardır. Bunun sonucu olarak da Balkanlarda yaşayan etnik topluluklar ve milliyetler, ulus devlet kurma, var olan devletin sınırlarını genişletme, etnik bakımdan saf hale getirme çabasına girişmişlerdir. Sırların Bosna Hersek'te, Voyvodina ve Kosova'daki, Hırvatların Krajina bölgesindeki uygulamaları bu tutumun başta gelen örnekleridir. Öte yandan revizyonist yönelimler, Balkan devletlerini asgariden statükoyu korumaya yöneltmiştir.

Yeni dönemde Balkan devletlerinin azınlıklar politikasında yer yer çelişkilerde yaşanmış, bir yandan duyulan kuşku nedeniyle baskı artırılırken, öte yandan tam tersine azınlık hakları sözleşmesi, başka alanlarda kazanımlar elde etmek niyetiyle, imzalanabilmiştir. Azınlıklar Balkan ülkelerinin dış politikasına doğrudan yön veren faktörlerin başında gelmektedir. Avrupa içinde yer alma beklentisi nedeniyle son dönemde olumlu gelişmeler kaydedilmektedir. Nitekim, Balkan ülkelerinden Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye tam üye olacağı kesinleşmiştir. Arnavutluk ve Makedonya ise NATO'ya katılmak istemektedir. Bosna Hersek'in sui generis fiili durumu, Sırbistan ve Hırvatistan'ın temel insan hakları konusunda devam edegelen vahim ihlalleri, şimdilik kaydıyla anılan ülkelerin uluslararası işbirliği çabalarının dışında kalmasına yol açmıştır.

Balkanlarda son dönemde netleşen bir gelişme de, etnisite ve din/mezhep temelinde işbirliği çabalarıdır. Henüz somut hale gelmesine karşın, Ortadoks cephesi oluşturma, Slav birliği tesis etme gibi projeler, zaman zaman terennüm edilmektedir. Yunanistan dışında kalan bölge ülkeleri, bu karmaşa içinde ay-

rica piyasa ekonomisi kurumlarını ve koşullarını oluşturmak, ülkelerine yabancı sermaye çekmek çabası içerisinde.

Bölgenin aktüel sorunlarından bir olan Bosna Hersek'te 1995 Aralık ayında Dayton barışı ile kurulan statüko çokuluslu gücün desteği ile yürümektedir. Barış gücünün ayrılmasının ardından Bosna Hersek'te çatışmaların yeniden patlak vermesi ciddi bir olasılıktır ve bunun önüne geçmek için bölgesel işbirliğinin boyutlarına güvenliğin de dahil edilmesi bir süreden beri tartışılmaktadır. Öte yandan Kosova sorununun geleceği konusundaki belirsizlik devam etmektedir. Baskı şiddet ve sindirmeye dayanan mevcut statükonun değiştirilmesi önerilerini Sırbistan yönetimi, içişlerine karışma olarak algılamaktadırlar.

Bir Balkan ülkesi olarak bölgedeki gelişmeleri yakından izleyen Türkiye'nin Lozan'ın çizdiği çerçeve dışına çıkarak, bir kazanım sağlamak amacıyla bölgeye doğrudan müdahale etmesi ihtimal dahilinde değildir. Bu genel sınırlama içerisinde, bölge ile tarih, kültür, din ve ırk bağı olan Türkiye, uluslararası toplumla birlikte, bir yandan bölgesel ihtilaflara hakkaniyet sınırları içerisinde çözüm arayışlarını destekleyen, öte yandan bölgesel işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan bir politika izlemektedir. Arnavutluk, Bosna Hersek ve Makedonya, Türkiye'nin yeni konjonktürde Balkanlarda destek verdiği ülkelerdir. Bunun yanında Türkiye, bir zamanlar büyük sorun yaşadığı Bulgaristan gibi ülkelerle ilişkilerini yeni bir temele oturtmak çabasıdadır. Bölge ülkelerinin Avrupa-Amerika merkezli uluslararası örgütlerle işbirliği çabalarını da Türkiye desteklemektedir.

NOTLAR

1. Çekoslovakya'yı oluşturan uluslar, 1992 yılında bir anlaşma ile Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrıldı.

2. Güney Afrika Cumhuriyetinde ırk ayıymı politikası. Beyazların iktidarda olduğu dönemde azınlıkta olan beyazların, çoğunluk üzerinde hükümlerine dayanan

ırk ayıymı aparteid olarak isimlendirilmektedir.

3. Faruk Sönmezöğlü, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, Filiz Kitabevi, 2 baskı, İstanbul, 1995, s.457-458

4. Türkkaya Ataöv, "Azınlıklar üstüne bir deneme" SBF Dergisi, Cilt: 42, 1987, s. 49-66

5. Roman tabiri çingene yerine kullanılmaktadır.

6. Hugh Poulton, Balkanlar (Çatışan Azınlıklar—Çatışan Devletler), Çev: Yavuz Alagon, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1991, s. 107-108

7. Poulton, op. Cit. S. 109

8. Harold, Lydal, Yugoslav Socialism (Theory and Practice), Clarendon Press, Oxford, 1984, s. 27

9. Bosna Dayanışma Grubu; Sancak ve Kosova Raporu, İstanbul 1993, s. 38

10. Şükrü Gürel, Tarihsel Boyut İçinde Türk Yunan İlişkileri (1821-1993), Ümit Yayıncılık, Ankara, 1993, s.84

11. Stefanos Yerasimos, Milliyetler ve Sınırlar, çev: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s. 38

12. Yerasimos, op.cit. s. 41

13. Dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı tarafından açılış yapılan anıtın üzerinde, "Yunanistan sınırı burada bitmez; Güney Epir" yazısı bulunmaktadır.

14. Keesing's Contemporary Archives, 1989, s. 37155

15. INAF, The Republic of Macedonia (Rising Sun in the Balkan), İstanbul, 1993, s. 8-12

16. Time, 18 August 1991

17. İrfan Kaya Ülger, "Sırlara Göre Kosova Sorunu", Avrasya Dosyası, Cilt: 4, İlkbahar-Yaz 1998, s.162-175

18. İrfan Kaya Ülger, "Sırbistan'da Etnik Milliyetçilik", Avrasya Dosyası, Cilt 3, Sonbahar 1996, s. 178-192

19. G.W.F. Hegel, Lectures on the Philosophy of World History, Cambridge, 1974, s. 134

20. TİKA Başkanı Büyükelçi Necati Utkan ile yapılan röportaj. Başak Dergisi, Sayı 92, Mart-Nisan 1997

21. Türkiye'nin resmi Balkan politikasını, Balkan gelişmelerini nasıl algıladığını ifade eden bu görüşler, Dışişleri Bakanlığı Balkan İşleri Daire Başkanı Büyükelçi Ünal Çeviköz'ün bir konferanstaki konuşmasından alınmıştır. Metin için aşağıdaki kitaba bakılabilir: Ünal Çeviköz, "Balkan Connection", Turkey at the Threshold of the 21th Century (Global Encounters and/vs Regional Alternatives), ed, Mustafa Aydın, International Relations Foundation, Ankara, 1988, s.121-128